

ALP 2164
Larch.

Nr. 1-48, t. 1-43, 45

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1984
SAUSIO MĖN. 7 d. / JANUARY 7, 1984
PART TWO — Nr. 5(1)

mpkslas — menas literatūra

Šiame numeryje:

- Operos apie šventuosius — Budapeštas, Torontas, Vilnius.
- Pokalbis su operos „Dux Magnus“ libreto autorium poetu Kaziu Bradūnu.
- Bookeriui pernai apdovanotas John M. Coetzee.
- Vieneri metai be Juliaus Gaidelio.
- Eglės Juodvalkės eilėraščiai.
- Muzikos ir žodžio pilnatis — pasikalbėjimas su Bruno Markaičiu.
- Lietuviškų plakatų paroda Chicagoje.
- Rūtos Pakštaitės rečitalis.
- Pastabos dėl pastabų.
- Konkursas jaunimui apie šv. Kazimierą.

Kertinė Parastė

Operos apie šventuosius — Budapeštas, Torontas, Vilnius

Šv. Kazimiero jubiliejaus išvakarėse oficialieji Lietuvos sluoksniai Lietuvos globėją ir jos jaunimo patroną tepaminėjo dviem piktais pseudoistoriniais straipsniais. Visai kitaip savo šventuosius traktuoja Vengrija. Praėjusią vasarą Budapešte nepaprasto pasisekimo susilaukė nauja „rock“ stiliaus vengrų opera apie Vengrijos patroną šv. Steponą, kuris 1001 metais įkūrė Vengrijos karalią.

Iki 1947-ųjų metų rugpjūčio 20 diena Vengrijoje buvo švenčiama kaip šv. Stepono diena. Komunistinis režimas paskelbė ją „Konstitucijos diena“, mėgindamas ištrinti iš vengrų tautos atminties svarbią jų istorijos dalį. Nepaprastas operos pasisekimas rodo, kad tai nepavyko. Anot dienraščio *Odmagyarország*, „kiekvienas spektaklis praėjo kaip tikra šventė; opera (kiekvieną vakarą) tiesiog užhipnotizuoja 10,000 žiūrovų ir pagilina jų istorinę samonę“. Po atviru dangumi tūkstančiai aktorių, raitelių, estrados dainininkų atkūrė vienuoliktojo šimtmečio istorinę atmosferą. Jau baigiamas sukti ir filmas šios operos motyvais.

Prieš apsikrikštydamas, būsimasis Vengrijos globėjas, Arpadų dinastijos narys, vadinosi Vajku. Karaliaus titulas jam suteikė popiežius Silvestras II-sis, ir vadinamoji Stepono karūna tapo Vengrijos valstybės simboliu. Steponas siekė sustiprinti santykius su Vakarais ir vedė Vokietijos imperatoriaus Henriko II-jo dukterį. Kaip ir Lietuvoje, Vengrijoje susikirto senojo tikėjimo šalininkai, norėję jį išlaikyti ir toliau kovoti prieš svetimuosius užpuolėlius, ir pasiryžusieji įsijungti į krikščioniškąją Europą. Nuo šio konflikto sprendimo priklausė Vengrijos ateitis. Šį priestaravimą kupina laikmetį vaizduoja vengrų opera apie šv. Steponą.

Iš kur toks negirdėtas operos populiarumas? Kai kurie vengrų laikraščiai mano, kad publiką ypač paveikė operos tema — mažos tautos kova už

savo laisvę ir nepriklausomybę. Kiti tvirtina, kad tai istorinė nostalgija; pasirodo, kad vengrų tauta, kaip ir lietuviai, yra ištroškusi informacijos apie savo istoriją. Paklaustas, ar moderni „rock“ muzika derinasi su istorija, operos režisierius Gabor Koltaj atsakė, jog jo ir autoriaus tikslas buvo paskatinti publiką pagyventi apie operoje vaizduojamus įvykius. Jo žodžiais, „toksai konfliktas nepraranda reikšmės laikui bėgant... Klausimas, kaip maža tauta sugeba išsilaikyti, yra visad aktualus“.

Viename straipsnyje apie operą išvardinami svarbieji politiniai sprendimai, kuriuos savo istorijos eigoje turėjo daryti vengrų tauta. Tie klausimai aktualūs ir Lietuvai:

„Lojalumas Habsburgams ar kova už laisvę, siekiant nepriklausomybės; prievartinis kompromisas ar pasyvi rezistencija; galimybė spręsti gyvybinius klausimus, ar visiškai bejėgiškumas? Racionalus apsigalvojimas, atsižvelgiant į geopolitines aplinkybes ar aklas magjarizmas? Kuris sprendimas veda į akligatvį, kuris tiksliai įvertina padėtį bei užtikrina tautos išlikimą?“

Operai baigiantis, apvainikuotojo karaliaus iškilmių muzika palaipsniui pereina į vengrų tautos himną, ir virš kalvos, scenos fone, iškyla didžiulė Vengrijos vėliava. Vienas vengrų laikraštis rašo, kad tą akimirką išsiveržė plojimai užsitęsė 45 minutes, ir klausia: „Kas taip paveiklia mūsų vaizduotę? Kokios giliai glūdėjusios emocijos išsiveržia tuo metu? Mūsų tapimas tauta, valstybės įkūrimas, magjarizmas, raudona-balta-žalia vėliava, karūna, gimtoji kalba...?“

Tie giliai glūdintys jausmai išsiveržia ir Lietuvoje. Panašiai reaguojama į Krėvės ar Sruogos istorinių veiklų pastatymus, ar tokius ypatingus spektaklius kaip Jurašo režisuota Grušo „Barbora Radvilaitė“. Skirtumas tas, kad Vengrijoje ir scena, ir spauda apie tautinius jaus-

Švento Kazimiero jubiliejinus metus pradedant

Pokalbis su operos „Dux Magnus“ libreto autorium poetu Kaziu Bradūnu

Siais metais švęsime šv. Kazimiero 500 metų mirties sukaktį. Išsisklaidę po pasaulį lietuviai ją ruošiasi minėti įvairiais būdais — Romoje vyks bažnytinės iškilmės, atskirose lietuvių gyvenvietėse didesnio ir mažesnio masto minėjimai; jau leidžiama grožinės kūrybos apie šv. Kazimierą antologija; jaunimas savo šventąjį globėją prisimins šventėse ir stovyklose, dalyvaus rašinių ir kūrybos šv. Kazimiero tema konkurse, kurį pavesta organizuoti Ateities žurnalui; spauda skirs nemažai dėmesio šios sukakties reikšmei dabartinėje mūsų tautos sąlygose išskirti, ją gvildinti, prie jos susimastyti. Kiek šv. Kazimiero metai palies mūsų asmeninį ir viešąjį gyvenimą, kokius pėdsakus jame paliks, dar per anksti pasakyti — tai priklausys daug ir nuo to, kokių galimybių sugebėsime sutartinai juose įžvelgti ir jas išnaudoti.

Bet yra ir išskirtinių kūrybinių užmojų jubiliejui įprasminėti, kurie gera dalimi jau realizuoti. Vienas iš jų tai religinė opera „Dux Magnus“. Taip ji dabar trumpai pavadinta. O bus pastatyta šių metų rugsėjo mėn. 1 ir 2 d. Toronte religinio kongreso metu. Ji žada būti išliekančiu indėliu lietuvišką muziką ir kartu religinę-muzikinę literatūrą. Operai libretą sukūrė poetas Kazys Bradūnas, o jai muziką sukomponavo kompozitorius Darius Lapinskas. Kreipiamės pirmiausia į Kazį Bradūną, prašydami skaitytojus supažindinti su operos libretu. Vėliau, tikimės, kompozitorius Darius Lapinskas sutiks aptarti jos muzikinį charakterį.

— Pirmiausia įdomu būtų patirti, kaip kilo mintis sukurti ir pastatyti jubiliejiniais metais operą apie šventąjį? Ar Jūs pats buvotė vienas iš to užmojo organizatorių, ar jau kitiems užsibrėžus jį įvykdyti, buvotė paprašytas sukurti operą libretą?

— Pirminė muzikinio užmanymo mintis turbūt kilo visą kazimierinių metų struktūrą planuojančio komiteto posėdžiuose. Pirmininkas Vytautas Volertas po to jau užkalbino libretistą ir kompozitorių visu anuo reikalu. Sąlygos buvo tokios: reikia naujo muzikinio veikalo normaliam vakaro koncertui, o veikalo žanrą, pagal mūsų galimybes, pasirinkite patys; tik veikalo tema turi būti kazimierinė. Tad mudu su Darium Lapinsku ir pradėjom svarstyti veikalo pobūdį. Ką rašyti? Kantatą? Oratoriją? Operą? Apsistojom prie operos, turėdami mintį giliai

Ada Korsakaitė-Sutkuvienė Sv. Kazimieras (mozaika) Marijonų vienuolyno koplyčia Chicagoje Nuotrauka Jono Kuprio

įsišaknijusią mūsųose operinė tradiciją ir mūsų publikos muzikinius įgūdžius.

— Libretas parašytas anksčiau, negu sukomponuota opera. Todėl įdomiausia būtų sužinoti juo turinį, susidaryti pirminį vaizdą, koks jo poetinis pavidalas? Tad gal galėtumėte „atpasakoti“ operos fabulą? Keli veiksmai? Kokie pagrindiniai ir šalutiniai veikėjai? Kokia įvykių eiga? Ar choras turi daug vaidmenų? Ir, žinoma, kokia vedamoji kūrinio mintis — meninė jo koncepcija?

— Kazimierinės operos fabulą planuojant, buvo susidurta su tam tikrais keblumais. Juk čia nėra kokios nors trafaretinės, šimtus kartų įprasta ir nukartota tema. Operos pagrindinis personažas yra šventasis ir jos vyraujanti tema yra šventumas. Čia negali lengvai švaistyti ir publi-

liką patraukti operose jau kone būtiniais dalykais: erotinė meile, neištikimybė, pavydu, kerštu, savižudybė, durklais, nuodais, krauju. Tad reikėjo ieškoti ko kito, nemažiau akį ir ausį patraukiančio. Įtampa sukuriamą, kai jaunam Kazimierui asmeniškai reikia apsispręsti tarp dangaus ir žemės ir tarp Lenkijos ir Lietuvos.

Siaip jau „Dux Magnus“ operos struktūra gana klasiškinė: trys veiksmas, kuriuose telpa septyni paveikslai. Pirmame veiksmo yra du paveikslai, antrame veiksmo — trys paveikslai ir trečiame veiksmo — du paveikslai. Viso veiksmo slinktis tokia.

Pirmo veiksmo pirmas paveikslas yra lyg ir įvadas į istorinę ano meto situaciją Vilniuje ir į operos pagrindinį akcentą — šventumo ilgesį. 1474 metais Sekminių dieną katedros aikštėje Vilniaus vyskupo vedami tikintieji susikerta su pagonišku tradicijų dar neatsisakiusia minia. O paveikslas finalinė Mergaitės (Lietuvos Dvasios) arja kone susisaukia su analogiška dabartim:

Sumynė, ištremptė gėles, Išlauzė diemedžius Ir išsityčiojo brolis iš brolio, Sesuo iš sesuvos.

K. Z.

mi Marijos gimimo šventės išvakarių mišparai. Karalaitis Kazimieras užimtas pilyje: priima Lietuvos rytinių pakraščių atstovus, kuriems daug skriaudų daro Maskva. Mišparams pasibaigus, spalvingos minios ir elgetų scena Katedros aikštėje. Miniai išsiskirsčius ir vakarui sutemus, Kazimieras ateina katedron pasimelsti. Radęs duris užrakintas, meldžiasi prie jų lauke ir pavargęs užmiega. O šių laikų partizanų Motina, ieškodama nužudyto sūnaus, miegantį karalaitį palaiko savo sūnumi. (Operoje praeitis ir dabartis ne kartą panašiai susisiečia, susipina misteriskon vienu- mon.)

Trečiasis antro veiksmo paveikslas regimas Gardino pilyje. Sergantis Kazimieras čia apsisotęs su Karaliene Motina. Atvykę Lenkijos didikai ir Karalius nori Kazimierą parsivežti į Krokvą. Karalaitis atsisako vykti Lenkijon ir prašo gyvą ar mirusį gražinti į Vilnių. Pro pilies langą žvelgdamas į ištvinusį Nemuną, karalaitis ir miršta. Vilniaus Vaivada taria:

Taurusis Karalaiti, Aš vykdau Tavo valią — Balnokit ir kinkyt žirgus: Karalaitis Kazimieras Vėl grįžta Vilniun Ten pasilikti amžinai.

Pirmajame trečio veiksmo paveiksle matome Lietuvos karių stovyklą pramotomo mūšio su maskoliais išvakarėse. Kariai prie vakaro laužų kalbasi ir dainuoja. Karo vadas — Vilniaus Vaivada juos ragina pasitikėti savo galia ir savo ginklais. Bet rusai staiga puola, nelaukę ryto. Kyla panika. Lietuviai traukiasi. Tada mūšio fone pasirodo karalaitis Kazimieras, jo vedami lietuviai nugalė rusus.

Trečio veiksmo antrasis paveikslas yra visos operos finalinis. Veiksmas vyksta kada nors ateityje. Prie ateistų išniekintos Vilniaus katedros simbolinių griuvėsių renkasi visi operos personažai ir visa tauta. Durininkas turi atrakinti Laikui katedros duris, bet jų neranda. Staiga durys randamos ir atrakinamos, Laikas žengia pro jas, operos personažai ir visa tauta atstato Vilniaus katedrą ir šv. Kazimiero karstas iš Antakalnio triumfališkai parnešamas į Vilniaus katedrą ir užkeliamas vėl ant šv. Kazimiero karališkų koplyčios altoriaus.

Bet kas čia mano nupasakota, tai yra mažiau negu groblai. Tuo tarpu operos veiksmo detalėse vystosi istorinių situacijų painiavos, šventumo ir žemiškumo įtampa reiškia arijų, duetų, kvartetų formomis, masinėmis scenomis, chorų dainavimu bei giedojimu, maldos ekstazėmis ir juokdario bei elgetų kone kupletinėmis šmaikštybėmis.

Suprantama, pagrindinis operos personažas yra karalaitis Kazimieras. Pusiau simbolinis, pusiau realus persona-

(Nukelta į 2 psl.)

Pokalbis su Kaziu Bradūnu

(Atkelta iš 1 ps.)

žas yra Mergaitė, tai visoje operoje besireiškianti nesunaikinama Lietuvos Dvasia. Kitas, tamsusis moteriškasis personažas yra įsikūnijęs Burtininkės, Laumės-Raganos ir imperatoriaus dukros Brunhildos vaidmenyje, kurį atlieka visur ta pati solistė. Labai reikšmingos yra Vilniaus Vaivados ir Vilniaus Vyskupo rolės. Bet operoje nemažai reišiasi ir kiti personažai: Kazimiero tėvas Karalius, Karalienė, lietuvė Motina, Krokuvas Vaivada, Karaliaus Juokdarys, Vilniaus elgetos Bekojis ir Berankis, Katedros Durininkas. Masinėse operos scenose gieda ir dainuoja tikintieji vilniečių ir pagonių vilniečių chorai, karaliaus dvariečių, ir karalienės palydovių mergaičių chorai, medžiotojų, karių chorai ir finalo didysis — bendrasis choras.

Vedamoji kūrinio mintis: tam tikru laiku ir tam tikrose aplinkybėse tiek pavieniam žmogui, tiek visai tautai neužtenka vien tik žemiškosios realybės, bet reikia ir šventumo, tiesiog reikia šventojo, reikia to Dux Magnus, kuris rodytų kelią ir kuriuo būtų galima pasitikėti dvasinio ir istorinio lūžio sutemose.

Libreto meninei koncepcijai turbūt nemažai lėmė tai, kad šv. Kazimierą stengiamasi kaip nors labiau sužmoginti. Man jau seniai atrodė, kad jis vis vaizduojamas daugiau kaip angelas, o ne žmogus. O iš tikrųjų jis buvo ir nuo žemės neatitrūkęs karalaitis, mokąs puikiai sutvarkyti pairusius valstybės finansus, šauniai medžioti Lietuvos giriose ir ginti Lietuvos interesus prieš anuometinius, o gal ir šiandieninius Maskvos kėslus. Tad toji šventumo ir žmogiskumo sintezė Kazimiero asmenyje turbūt man ir lėmė bendrąją libreto koncepciją. Norėčiau, kad ji būtų ir meniškai.

— Ar aukščiausiam plane yra religinis matmuo? O gal įvedama ir anų laikų politinis momentas?

— Sunku būtų įsivaizduoti operą, kurioje pagrindinis personažas yra šventasis, o opera be religinio matmens. Tad ir šio libreto fonas ir branduolys yra iš esmės religiniai. Tik į kokias sofistikotas metafizikas nenorėjau čia leistis. Švento Kazimiero gyvenimo auka ir jo apsisprendimas prieš ir po mirties už Lietuvą konkrečiose jos istorinėse aplinkybėse ir istoriniai politiniai momentai operoje savotiškai pašvenčia.

— Labiausiai skaitytos turbūt domintų, kaip suprantamas kūrinys pats šv. Kazimieras? Ar jis pristatomas daugiau kaip istorinis asmuo, nors ir šventasis, bet visoj savo individualybėje, su vidiniais motyvais, konfliktais ir siekimais? Ar labiau pabrėžiama jo kaip simbolio reikšmė, peržengianti jo gyvenamąją metą ir siekianti visus ateinančius šimtmečius? Ar abu momentai jungiami į vieną?

— Mano libreto Kazimieras yra istorinis asmuo. Su juo suristi įvykiai ir vietos taipgi istorinės. Grynai literatūrinė realybė prisidėjo tik ta, kuri būtina kaip teksto apdaila ir kaip struktūrinė atranka, kad šimtmečių matmenys išsiestų vieno vakaro spektaklio rėmuose. Tačiau gyvenimiskai realybė vietomis susiiekiant ir su misterija, reikėjo pateikti žiūrovui įtikimą balansą tarp vienos ir kitos. Šventumo librete ne kartą reikia ieškoti ne Kazimiero

kalboj, bet jo apsisprendime vienaip, o ne kitaip pasielgti, nusikreipiant nuo Vengrijos karūnos, atsisakant jam neabejingos imperatoriaus dukters, paliekant jau labai vakarietišką ir katalikišką Krokuva, vykstant į pusiau pagonišką ir kažkur ano meto Europos pakraštį gulinčią Lietuvą. Tai vis ne dangiškos, bet žemiškos situacijos, kurias Kazimieras priėmė ir pakylėjo dangop, o jų poveikį jaučiamė ir šiandien.

— Kokių poetinių strategijų pagalba: veikėjų sudėties ir tarpusavių santykių, įvaizdžių, paralelių, gal net reikšmingų atskirų žodžių naudojimu išplečiama šv. Kazimiero reikšmė taip, kad jis tampa svarbus mūsų laikui religine ir, be abejo, tautine prasme?

— Didelių poetinių strategijų librete vystyti beveik neįmanoma. Negalima žodžio čia, kaip eilėrašty, apkaisti per daug vaizdingomis metaforomis ar kitokiais poetizavimais. Žodis librete turi būti nuogas ir tiesioginis, kad jis būtų publikos iš karto sugriebtas. Žodžio taupumas irgi būtina libretisto dorybė. O su tiktais minimumu žodžių išsakyti visas religines ir tautines šios kazimierinės operos jubiliejines aspiracijas nepasakytum, kad buvo lengvas darbas.

— Ar istorinis momentas svarbus kalbinei kūrinio išraiškai? Kalbos pavyzdžių iš šv. Kazimiero laikų turbūt nėra, bet ar veikėjų savo galvosena ir žodžiais įdedami į tų laikų rėmus? O gal atvirkščiai, verčiau siekti į jų galvosena ir žodžius perkelti dvidešimtojo amžiaus lietuvių savimonei ir kalbinės išraiškos būdus, kaip pavyzdžiui T. S. Eliot daro savo religinėse dramose? Ar tokiu būdu Kazimieras irgi sudabartinamas?

— Kalbos archajinti, kaip J. Kralikauskas istoriniam romane, savo librete nesi-stengiau. O kitaip sudabartinti Kazimierą irgi nereikėjo. Pačios istorinės situacijos savaime kažkaip susidabartino, sugretinant ano meto ir šios dienos dvasinę Lietuvos būklę ir tas pačias Maskvos religines bei politines aspiracijas Lietuvos atžvilgiu tada ir dabar.

— Gal sutiktumėte apibūdinti kūrinio poetinę kalbą? Ar ji yra daugiau ar mažiau vienieta su Jūsų vėliausios poetinės kūrybos kalba? O gal sąmoningai stengėtės išrasti vien šitam kūrinui atitinkamą ir būdingą kalbinę išraišką? Ar yra sąskambių su Jūsų ligšioline poetine kūryba? Ir jeigu taip, kokie jie būtų?

— Poetinės kalbos galbūt reikėjo čia vienoj kitoj ilgesnėj arijoj. Tik vargu ar tai kokie sąskambiai su pastarąja mano „Priešais“ knyga. Tai jau visai kas kita. Ko nors specialiai išrasti neieškojau. Nors tekstas visur parašytas ritmine kalba, bet vis tiek tai nėra eilėraščiai, tik tam tikras palengvinimas kompozitoriui bei dainininkui. O kai Gardino pily Karalienė paprašė merginų padainuoti apie Nemuną, tai tą „liaudies dainą“ pačiam teko išgalvoti:

Vai teka, plaukia
Platusai Nemunai
Pro mano tėviškėlę.

Vai leidžia, duoda
Mane motulė
Anapus Nemunėlio ir t.t. ir t.t.

— Būtų įdomu paklausti: ką

Poetas Kazys Bradūnas

Nuotrauka Jono Kuprio

reikia kurti libretą? Kaip tokioj kūryboj suprantamas muzikos santykis su žodžiais? Iš ankstesnių Jūsų kūrinių, kuriems buvo parašyta muzika, kaip opera „Maras“, kantatos „Vilniaus varpai“ ir „Karalius Mindaugas“, poetiniai tekstai jau egzistavo anksčiau negu jų muzikinės kompozicijos. Šį kartą emėtės kurti libretą iš anksto suplanuotai operai. Ar buvo išankstinių reikalavimų, ir kuriuos turėjote atsižvelgti? Ar su kompozitorium Dariusu Lapinsku turėjote abu gana detaliai aptarti visą veikalo pavidalą, dar prieš Jums pradėdant rašyti libretą? Kokia buvo pati darbo eiga? Kokias kliūti reikėjo nugalėti, keblumus išspręsti? Ar pabaigęs ir žvelgdamas atgal, sakytumėte, kad darbas buvo smagus?

— Librete, kaip niekur kitur, reikia skaitytis su žodžio skambesiu: vengti duslių ir šnypščiančių priebalsių ir visur nepagalvoti balsių. Tik tada nepyks nei kompozitorius, nei dainininkai.

Taip, operos „Maro“ ir minėtų kantatų libretus ruošiant, reikėjo tik sugalvoti struktūrai atrinkti tekstus iš jau atspausdintų knygų ir juos atitinkamai sujungti. Dabartinės „Dux Magnus“ kazimierinės operos atveju buvo tik baltas lapas, ir viską reikėjo pradėti be jokių pavyzdžių. Tokiu atveju nuolatinis libretisto ir kompozitoriaus kontaktas yra beveik būtinybė. Tad keturis

mėnesius kiekvieną pirmadienį susitikdavome su Dariusu Lapinsku žvilgtelti į tai, kas jau pasirašė, ir įsivaizduoti, kaip visa tai gali realizuotis muzikinėje plotmėje. Suprantama, kad visoje darbo eigoje reikėjo ir įvairiųsių perplanavimų, situacijų pakeitimų, net kruopštaus ir netrumpo ieškojimo tam tikrų balsių būtinio skambesio. Tačiau darbas buvo įdomus ir naudingas, pamokantis, kaip reikia atrinkti žodį ir apsieiti be daugiažodžiavimo.

— Religinė opera, kaip tokią, lietuviams naujiena — tokio veikalo dar nesame turėję, net ir pats terminas naujas. Bet aplamai muzikinėje kūryboje jau turbūt yra daug tokių pobūdžio veiklų?

— Religinė opera mūsųose yra tikrai naujiena. Dėl operos termino religiniam dalykui net kai kieno buvo rimtai suabejota. Tačiau šiandien jau galime būti visi ramūs. Pataikėm į tikrą religinių operų avangardinį prasižvalgą. Ir „Dux Magnus“ turėtų būti gražus liudijimas, kad išeivijoje čia neatsilikome, ejome koja į koją su dabarties pasauline apraška. Štai prieš kelerius metus Chicago Lyric Opera užsakė žymiausia lenkų kompozitoriui Krzysztofui Pendereckiui parašyti religinės temos operą pagal anglų literatūros milžino J. Miltono epinę poemą „Paradise Lost“. Gantiška religinė operos premjera įvyko Chicagoje. Po

Bookerių pernai apdovanotas John M. Coetzee

Mūsų šalyje spaudoj, matau, tautiečiai pradeda jau skystis, kad per daug pristeigta visokių literatūrinių premijų. Ar kur nors kitur panašūs skundai prasiveržia — nežinau, bet man šiek tiek iš arčiau pažįstama Britanija, kurioje, deja, niekad nesu užtikęs siūlymo mažinti premijų skaičių. Skiria jas leidyklos, laikraščiai, atitinkamos institucijos ar kieno nors testamentu palikti fondai, ir niekas nė žodžio, kad liaukitės, gana! Skiria už poeziją, už pirmąją iš kitų išsiskiriančią prozą, knygą ir taip toliau ir toliau, ir mažą mažiausia, spauda paprastai nors patį faktą pamini.

Dabar jau šešiolikti metai, kai Britanijoje kiekvieną rudenį rimtųjų laikraščių dėmesio susilaukia pati didžiausia — Booker — premija, kuri skiriama už komisi-jos atrinktą taisytiškos išleisto geriausią romaną. Susidomėjimas kyla gal dėl to, kad premija yra pati didžiausia Britanijoje — dabar jau kelinti metai 10,000 svarų (iš pradžių buvo 5,000). Kadangi skaitytajai geriausiai pažįsta dolerį, tai galima pasakyti, kad amerikine valiuta būtų 15,000 dol.

Domėjimasis prasideda apie rugsėjo pabaigą, kai komisija iš didžiulės krūvos atrinka keletą. Tada apie tuos kelis (šiomet buvo atrinkti 6) jau pradeda rašyti laikraščiai — apie pačias knygas ir jų autorius. Pernai komisijos nariai turėjo perskaityti apie šimtą romanų (ne už dyką — už tą sunkų darbą gavo po 1,000 svarų — 1000 dol.).

O tas premiją laimėjęs laimingasis buvo paskelbtas tik spalio 26 d. Matyt, komisija dar pasilieka sau apšiai laiką pasvarstyti ir pasiginčyti, kas iš tų šešių turėtų būti pats vertiausias. Šįkart premija paskirta Pietų Afrikos piliečiui, universiteto profesorui John M. Coetzee už romaną *Life and Times of Michael K*. Šįkart pasirinktas kūrinys, kuriame vaizduojama ateitis — Pietų Afrika, apimta pilietinio karo. Visi žiaurumai perteikiami per samonę kiškialūpio daržininko, primityvaus spalvotojo, kuris, įsisodinę į ratus motiną, bėga iš Cape Town nuo prasidedančios audros, kurios prasmės jis net nesupranta. Kai miršta motina, vienas vegetuoja, užsiaugindamas moliuskų, valgydamas žiogus ir driezus. Audra pasiekia jį ir dykumos pakraštyje, ir jis tyliu atkaklumu iškenčia nelaisvę, grasi-nimus ir gundymus.

to čikaginis operos pastatymas buvo nuvežtas Italijon, kur jo žiūrėjo pats popiežius. Praėjusių metų vasarą Vengrijoje — Budapešte su didžiausiu pasisekimu sutikta nauja religinė opera, vaizduojanti Vengrijos globėjo šventojo Stepono gyvenimą. (Apie tai plačiau šios dienos Kertinėje parastėje. Red.). O vėliausiomis savaitėmis pasaulinė spauda (Amerikoje „Time“ ir „Newsweek“ gruodžio 12 d., o „Chicago

Coetzee varžovų kūriniai

Kuris tų J. M. Coetzee varžovų yra pats geriausias, tai ir komisijos nariai gal nepasakytų, nes vargu ar turėtų vienodą nuomonę.

Malcolm Bradbury romano *Rates of Exchange* herojus iš Anglijos nuvažiuoja į Rytų Europą, ten jį beveik užliūliuoja propaganda, bet vis dėlto jis pasiryžta grįžti namo, į saugius savo namus. John Fuller trumpučiam romanui *Flying to Nowhere* poetiškai vaizduojami viduramžiai saloje prie Valijos. Vienuolyno viršininkas tyrinėja mirusius ir domisi salos gyventojais, jų meilėmis ir mirtim. Kritikai tvirtina, kad romaną skaitai kaip sapną ar košmarą. Anita Mason savo *Illusionist* vaizduoja pirmąjį amžių po Kristaus Viduriniuosiuose Rytuose ir Romoje. Pristatomi šventieji Petras, Jonas ir Paulius, bet svarbiausias veikėjas yra Simonas Magus, kuris bando pasinaudoti krikščionybės magika. Salman Rushdie (jis 1981 m. laimėjo Bookerio premiją už romaną *Midnight's Children*) fantazija šįkart operuoja Pakistanu. Jo romano pavadinimas — *Shame*. Penktojo varžovo, Graham Swift, romaną *Waterland* vienas kritikas yra šitaip vaizdingai aptaręs: įsivaizduokite, kad *Forsyte Saga* parašė ne John Galsworthy, bet Guenter Grass, ir bus maždaug aišku, kas per skonis tų anglišku fenu, kurie yra Swifto tema, kas yra jų laimės ir dažniau nusiteisančios nelaimės.

Tiek ši, tiek ir visos kitos knygos — puikios.

Bookerio vertė

Jeigu iki šiol Bookerio premijų komisijose daugumą dažniausiai sudarydavo vyrai (prieš tai komisijoj dukart daugumą sudarė moterys), tai šįkart buvo trys moterys ir tik du vyrai. Pirmininkė taip pat moteris — romanistė Fay Weldon, kuri, iki išliko kaip rašytoja, dirbo skelbimų srityje ir yra autorė Britanijoje populiaraus šūkio „Go to Work on an Egg“.

Palyginimais tokia proga pasvarstoma, ko verta ta Bookerio premija. Su Nobelio tūkstančiais ji, žinoma, negali susilyginti. Didesnė už ją Kanados Seal Books First Novel premija — 50,000 kanadiškų dolerių. Bet Pulitzerj laimėjęs gauna tik 1,000 dol. O ta garsioji prancūziška Goncourt tērta tik 30 frankų (apie 6 dol.), ir ją laimėjusieji, sako, čėk ne į banką neša, bet pasikabina sienoje, kaip savo pelnytą garbės liudijimą.

Svarūs ar nešvarūs pinigai?

Bookerio pinigai, sako, tokie pat nešvarūs, kaip ir Nobelio. Booker McConnell verčiasi viešaisiais bizniais. Vienas jų — cukrinių nendrių plantacijos Vakarų Indijos kraštuose, kur jie, sako, išnaudoja vietinius juodus darbininkus. Užtat 1972 m. už romaną *B* premiją laimėjęs John Berger pusę pinigų (2,500 svarų, nes premija tada buvo tik 5,000) paskyrė Black Panthers organizacijai. Tada buvo spėliota, kad dėl to išsiokimo premija gal daugiau jau nebus skiriama, bet taip neat-sitiko.

Kai kurie laikraščiai primena, kad Bookeris yra savininkas nemažo skaičiaus rašytojų autorių teisių (Ian Fleming, Agatha Christie, Harold Pinter, John Mortimer ir kt.), ir gal, sako, ateis tokia diena, kai premija bus paskirta tokiam autoriui, kuris yra jų nuosavybė.

Ką reiškia gauti premiją?

Prekybinė knygos apyvarta smunka ne tik siaurame užsienio lietuvių pasaulėlyje, bet ir tokiam, rodos, nemažame krašte kaip Britanija. Didelis procentas iki šiol knygas rašiusių yra jau priverstas ieškotis kitokių pragyvenimo šaltinių. Tai premijos truputį pajudina knygų rinką, nes pakyla tiražai nors tų rašytojų darbų, kurie susilaukia premijos ar varžosi dėl jos, kaip tas pernykštis šešetukas. Štai užpernai Bookerj gavęs Thomas Kenneally, sako, būtų laimingas buvęs, jei premijos susilaukusio *Shindler's Ark* romano būtų buvę išparduota 7,000-8,000 egzempliorių. Ligi tol jis buvo išleidęs apie 15 knygų, ir nieko ypatingo. O premijotosios knygos per metus kietais viršeliais parduota 66,000, per knygų klubus 35,000, minkštais viršeliais 248,000, ir atrodo, kad dar ir filmas bus sukamas pagal premijuotąją knygą. Laimėjimas ir, autorius, ir leidykla.

Iš pradžių Salman Rushdie romano *Midnight's Children* leidykla surizikavo išspausdinti 2,500. O kai knyga gavo Bookerio premiją, tai kietais viršeliais per knygynus parduota 30,000, per knygų klubus 11,000, minkštais viršeliais 200,000.

B. Kazimieraitis

Konkursas jaunimui apie šv. Kazimierą

Šv. Kazimiero 500 metų mirties minėjimo komitetas pavedė *Ateities* žurnalo redakcijai skelbti konkursą jaunimui apie šv. Kazimierą.

Konkurse gali dalyvauti jaunimas nuo 15 iki 30 metų amžiaus.

Tema: Rašinių tema turi būti apie šv. Kazimierą bei jo reikšmę mums šiandien.

Žanrai: Rašinių žanrai gali būti įvairūs: proza, poezija, straipsnis ir kt.

Mecenatas: Kun. dr. Juozas Prunskis skiria 1000 dolerių sumą premijoms.

Premijos: Konkurso kūrinių vertinimo komisija turi visišką teisę padalinti 1000 dol. sumą savo nuožiūra premijoms pagal dalyvių amžių, žanrus ir kt.

Rašinyse pasirašomas slapyvardžiu, nurodant ir autoriaus, es amžių. Autoriaus, es slapyvardis, tikroji pavardė ir vardas bei adresas ir telefonas užrašomi ant atskiro lapelio, kuris įdedamas į mažą voką. Mažas vokas užklijuojamas ir kartu su rašiniu, įdėjus į didesnį voką, siunčiamas adresu: Jaunimo konkursui, 7430 South Maplewood Ave., Chicago, IL 60629, USA.

Terminas: Visi rašiniai vertinimo komisijai turi pasiekti iki 1984 m. liepos 10 d. vidurnakties.

Premijų laimėtojai bus paskelbti Lietuvių Katalikų Kongrese 1984 m. rugsėjo 1-2 d. Toronte.

Premijuoti rašiniai tampa Šv. Kazimiero 500 metų mirties minėjimo komiteto nuosavybe ir bus atspausdinti „Ateities“ žurnale. Nepremijuoti rašiniai autoriams negrąžinami, bet gali būti spausdinami susitarus su jais.

Konkurso vertinimo komisijos narių pavardės bus paskelbtos vėliau.

Ateities redakcija

Vilniaus panorama.

17 a. pradžios raizyns

Vieneri metai be Juliaus Gaidelio

STASYS LIEPAS

Šių metų sausio m. 6 d. su kaku vieneri metai, kai šaltas mirties gūsis užpūtė komp. Juliaus Gaidelio gyvybės žiburį. Panačiai, kaip anais laikais mirus karaliui, mes dabar turėtumėm suukti: "Kompozitorius mirė — tegyvuoją kompozitorius!" ir jį prikelti jo paliktoje kūryboje.

Jeigu mūsų kultūrinė sąranga būtų buvusi didesniems muzikiniams užmojams finansiskai pajėgesnė ir supratinesnė, prasmingiausia, žinoma, būtų buvę tas liūdnas metines pažymėti, įgrojant į plokšteles ir paskum radijo kanalais paskleidžiant po pasaulį Gaidelio jau "prasi-mušusią" 4-ją Simfoniją, o gal ir kurį kitą jo deimantukų. Arba bent vėl didesniame koncerte prikeliant jo muzikinį palikimą. Tačiau kolei visi tokie didingi projektai tebetūno gal dar tik vieno kito žmogaus ruožų svajų gemaluose, tai nors rimtesniu įvertinimo žodžiu čia pazonuokim tam bent ateičiai potencialią dirva.

Metus žvilgsnį atgal į a.a. J. Gaidelio nueitą gyvenimo kelią, stebėtojo samonę pribloškia jo stačiai klasikinis tragiškumas. Per slogią našlaitišką vaikystę, per sunkių mokslo metų vienišumo tyrus, per vedybinių nesėkmių ir išsiviskų vargų gruodą verždama-

Kompozitorius Julius Gaidelis (1909-1983)

Nuotrauka Vytauto Maželio

tūros kronikininkui. Juk ta data pasidabino pirmasis didesnio masto lietuvių kompozitorių simfoninės muzikos reprezentacinis skrydis pasaulio viešumai. Tą dieną savo oficialioj buveinėj įvyko Chicago Simfonijos orkestro, diriguojamo Henry Mazerio, viešas koncertas, ištiesai paskirtas lietuvių kompozitorių simfoninei kūrybai iliustruoti: M.K. Čiurlionio "Jūra", Vl. Jakubėno "Miško siuita", J. Gaidelio 4-ji Simfonija, sesers Bernardos "Lietuviškoji rapsodija", pačiam dirigentui padarius arbitrišką atranką iš visų jam prisiųstų partitūrų.

Vienas iš pasaulio "viršūninių" simfoninių orkestrų su pirmaeilio dirigento, garsi muzikos šventovė — Orchestra Hall, solidi rinktinis lietuvių simfonistų reprezentuojanti programa viešame koncerte "urbi et orbi" — visa tai teikė šiam neeiliniam įvykiui mūsų muzikos panoramoje unikalų koloritą. Ir taip jau atsitiko mūsų kultūros kronikininkams, kurie net mikrobus savo kultūros dirvožemyje rūpestingai su lupa išsifruoja, suregistruoja bei išrašiuoja, kad jie šitos dramblės didumo kultūrinės stambmenos visai net neįžiūrėjo, nė žodeliu nepaminėjo!

Mat, vien fatališkai niauri aplinkybė, kaip Damoklo kardas, kabojo virš šito renginio, neleidama jam vainikuotis, kaip pagrįstai reikėjo tikėtis, jeigu jau ne triumfu, tai bent žymesniu pasisekimu. Koncertą rengė ne kuri mūsų "establišmento" didžiųjų organizacijų, bet būrelis margo derinio aktyvistų, dominuojamų keleto "reorgų". Prisimenant tuo laikų vykusį prieš tuos atskilėlius nuo Bendruomenės tarpusavio kovas įnirtį, buvo pasielgta grynai pagal jausmų logiką, griebiantis griežčiausios "kovinių" linijos. Mūsų didžioji spauda nespausdino apie šį koncertą jokių pranešimų, nedėjo net už gerą kainą jokių reklaminių skelbimų, praves-ta tyli kampanija jį ignoruoti ir boikotuoti. Kažkaip nejaukiai keista buvo matyti taip boikotuojamą koncertą, dedia-kuotą mūsų Vytauto Didžiojo garbei, kurio programos kny-gutė, kaip garbės patronai, fi-

gūravo vysk. V. Brizgys, Vli-ko pirm. dr. K. Bobelis, Antanas ir Marija Rudžiai, mūsų muzikos veteranas prof. J. Žilevičius ir daugelis kitų garbingų pavardžių... Taigi persikarščiuojant ir nebaj-giant galvoti buvo padaryta taktinė klaida. Vieniems koncertą statant, o kitiems griau-nant, buvo žiauriai pakenkta geram lietuvių vardiui, ypač amerikiečių muzikalių sluoks-niuose. Tai su karčiu pasipik-tinimu Draugo kultūrinio prie-do skiltyse anuo metu konstatavo toks rimtas ir objektyvus liudininkas, kaip sol. Arnoldas Vokietaitis, rūpi-nęsis parama šiam koncertui, kaip tuometinis amerikiečių Illinois Arts Council narys.

Nežiūrint to, kad šis istori-nis koncertas vyko mūsų vi-suomenės didžiūmos užkulisi-no sabotavimo ženkle, vis tik iš jo programos meninio įver-tinimo iš amerikiečių muzikų pusės susilaukėme tokiomis aplinkybėmis visai netikėto stebuklo. Chicago Simfonijos orkestro nutarimu, šiame kon-certe pirmą kartą atlikta Ju-liaus Gaidelio 4-ji Simfonija buvo oficialiai nominuota kaip kandidatė 1980 m. Pulitzerio muzikinei premijai gauti. Komp. Gaideliui reikėjo tik įvykdyti kai kurias sąlygas, tarp jų — sprendėjų komisijai gana trumpu terminu prista-tyti simfonijos įrašą magne-tofono juostoje. Gaidelio pa-pasątytoji iš Lietuvių Fondo pinigine subsidija šiam reika-lui nebuvo duota, atmetimą motyvuojant laiko trūkumu to-kiam įrašymui padaryti. Ta-čiau Gaideliui visos šios kom-plikacijos atrodė tik kaip antrasis, šį kartą jau jo asme-niui taikomas, boikotas.

Kad ir nesedant į teisėjo kė-dę šios bylos sprestį kurios nors vienos šalies naudai, vis dėlto nenutylėtina viena svar-bi aplinkybė, kuri matomai ne-buvo rimtai įvertinta. Jeigu Lietuvių Fondo duotoji subsi-dija dėl pavėluoto simfonijos įrašymo, sakykime, ir nebūtų galėjusi pasiekti savo pirmi-no tikslo (būtent, simfonijos svarstymo Pulitzerio sprendė-jų komisijoje), vistiek ji būtų save visiškai pateisinusi, kito-kiu būdu įsirašydama į mūsų didžiųjų kultūrinių žygių parėmimą. Meniškai kokybiš-

kas (su kuriuo nors "viršū-nių" simfoniniu orkestru!) sim-fonijos įrašymas į juostą būtų galėjęs būti pirmu pagrindi-niu, brangiausiai atseinančiu žingsniu lietuvių simfoninės muzikos reprezentacinei plokš-telei išleisti, kuri, paskleista po šio krašto radiofonus, galė-tų efektingai pasitarnauti mū-sų kultūros propagavimui.

Bet, leiskite paklausti, ar to-kia idėja mūsų visuomenėje, net elitiniuose jos klotuose, iš viso egzistuoja? Suvirpėčiau iš laimės, jei atsakytumėte: taip! Užtai ir šioji, ir kitos giminin-gos jai idėjos ilgesingu kentė-jimu paženklintos Velionio so-pulių knygoje...

Paleistas skristi į garbės vir-šūnę lyg kokiai patyčiai, kad nepriskristų, pačioje baigmeje išplėsus jam sparnus, žaisda-masis sudužusių lūkesčių šu-kėmis, Velionis tą savo nesėk-mių odiseją labai skaudžiai išgyveno, panirdamas į juodą nuotaikų srautą, kuriame kun-kuliavo apmaudas, kartėlis ir nusiminimo variantai. Na, ir vėl reikėjo laukti stebuklo, kad tokioj nenormaliai perveržtoj nervinėj įtampo jautrusis mū-sų kūrejas savęs neperdegintų ir neįpultų ligų pabaisos glė-bin. Aiman, šį kartą tokio sveikatos stebuklo jo gyvybei išgelbėti neįvyko...

Kaip prieš metus per jo šer-menis, taip ir dabar vis nega-liu atsikratyti vienos apsedu-sios minties: neįvyko reikės dar daugiau tokių, kaip Gaidelio, aukų, kol sulauksime dar vie-no mum taip reikalingo ste-buklo — mūsų visuomeninės galvosenos lūžio?

Kokio lūžio? Jo prasmė te-gul jum čia dabar atsiskleis šiuo mažu neramos Velionio dvasios prasižyrimu...

Gudžioje jo metinių tylumo-je aš, rodosi, ir vėl girdžiu a.a. Julij, sujaudintu balsu iš Chi-cagos Šv. Kazimiero kapinių visiems mum šaukiantį:

— "Tarpusavy politiška, partiškai, ideologiškai kovo-dami, neperkelkite tos kovos tvaiko į savo bendrą kultūri-nių siekimų plotmę! Atsimin-kite tautinės etikos gairių gai-rę: nevalia ne tik griauti, bet privalu dar stiprinti kiekvie-ną, net savitarpio "priešo" ini-ciatyva vykdomą, tautinių mastu reikšmingą kultūrinį žygį. Tad palaiminta bus ta tauta, kuri tokioj kovoj iš-moks paskelbt tarpukares sa-vo bendriems kultūriniam lai-mėjimams pasiekti.

Per aspera ad astra! Perėję erkėčiuotos praeities klaidų kelią, kilkite į kultūrinių per-galių žvaigždynus! Tai mano valios testamentas jums, my-limi lietuviai!" —

Pastabos dėl pastabų

Emilijos Sakadolskienės rūstaus pavadinimo — „Roman-tiku gimes, romantiku ir karš“ (Draugas 1983.XI.19) — pastabos galų gale pasirodė ne tiek kaltinančios mūsų visuomenę dėl romantiškų polinkių, kiek dėl stokos muzikinio išprusimo, išsilavinimo ir nesidomėjimo naujaja kūryba.

Kazin ar derėtų, pagalvojus, priekaištai vyresniajai mūsų kartai, neturėjusiai juk nei sąly-gų (Lietuvoje ir išsivijoje), nei atliekamo laiko puoselėti savo muzikinį skonį. Jaunesnioji kar-ta? Randu čia šiek tiek analo-gijos dabar Lietuvoje vykstan-čioms diskusijoms dėl modernios poezijos suprantamumo. Pasi-skaičius Literatūros ir meno skaitytojų pasisakymus, akivaiz-du, kad ne išsilavinimas ir net ne domėjimasis poezija, bet veikiau dvasioje slypinti ypatinga nuovo-ka nulemia šiuolaikinio meno, be abejo, imtinai ir muzikos, suvo-kimą.

Atmenu kadaise skaitęs tokį incidentą: vienas pilietis paklausė įžymaus literatūros kritiko ir poeto Randall Jarell, ką reikėtų dary-ti, kad supratus moderniąją poe-ziją? Jam buvo atsakyta labai trumpai: „Gimk iš naujo“.

A. Kučianas

Eglė Juodvalkė

Iš ciklo "Marelės pasaulis"

Kukuti,
imk mano širdį į žmonas, —
jau pilnametė mano širdis!

Marcelijus Martinaitis

Tikėjo Marelė teisybę.
Suėmė jos pusbrolių.
Neklausė ji už ką,
tik nešė kalėjiman duonas, skilandžio, sūrio.

Suėmė Marelės dėdienę,
tardė pusdienį,
paleido.
Neklausė Marelė už ką,
nešė dėdienei braskių, grietinės
ir vis už vieną, už kitą,
pusbalsiu karoliukais maldeles skaitė.

Iškvietė Marelę į Vilnių.
Atėmė maldaknygę.
Atėmė rožančių.
Neklausė ji už ką,
bet teisybės jau nebeieškojo.

Kartoja ir kartoja Marelei,
kaip čia gera, smagu ir malonu,
tik gyvenk ir norėk!
O Marelė klusni —
ir gyvena,
ir nori,
ir nori...

Reikėdavo Marelei skatikelius daugeliui
dalyti.

Nešdavo, skarelėn įsuktus, į šalvę
žaidre pakaitinti,
ant priekalo kūju padaužyti,
idant didesni būtų,
lengviau į daleles dalytųsi.
Atiduodavo Marelė Dievui, kas Dievo,
ponui, kas pono,
ir savęs nenuskriausdavo,
dalelytę pasilaikydama.

Dabar gyvena Marelė be rūpestelio.
Nereikia galvelės kvaršinti —
visi skatikeliai, kaip vienas,
"didžiojo brolio" kišenėje žvanga.

Eina Marelė gatve
skaičiuoja "angelus sargus"
ir džiaugiasi:
prie pono Dievo,
žmogus tik vieną angeliuką
teturėdavo,
o dabar,
ant kiekvieno kampo,
tautinius kahlaryšius pasirišę,
sergi...

Laidojo Marelė brolius,
lopo pagrabui marškinius,
skaičiuoja kulų išdrėktas skyles.
Dvi — broliui, išėjusiam kariauti.
Nė vienos — broliui, neišėjusiam kariauti.
Ir nesuvokia Marelė,
kaip kartais du lygu dviem,
o kartais — nė vienam...

Tik kartą per metus
išsiruošia Marelė kelionėn:
ji veža sakvojąžą
pilną plunksnų
Ikarams
besiruošiantiems skrydžiui
šaltos salyno saulės
apdegintais sparnais.

Sunkiais laikais augino dukterį Marelės
dėdė,

širdies kamputy mintį slėpdamas —
užaugęs vaikas bus senam paguoda,
sulauks gal sviesesnių laikų...

Užtat nelepino jaunos,
prie darbo pratinio.
Mokė būt sąžininga, tik ne viską sakyti...
Mokė Dievą tikėti, bet viešai jo neišpažinti...
Nei vieniem, nei kitiem neužkliūt,
tik, dantis sukandus, tylėt
ir, kai reikia, o daugysk reikėjo, kentėt.

Taip, kaip kiti,
taip, kaip visi,
augino dukterį Marelės dėdė.

PAS KĄ ŽIEDAS ŽYDI

EGLĖ JUODVALKĖ

O toji, visados rami ir paklusni,
neišgiedotas giesmes daugelį metų
kaupusi savy,
vieną birželio baltą popietę
lakštingala pragydo.

Ir tik Marelė drįsta laiškus siųst į lagerį,
ir guodžia dėdę, nesuvokiantį dukters
likimo,
ir tik Marelė laukia jos, Nijolės, grįžtant.

Per gerus žmones išsiprašė Marelė
vienai nakčiai
tomą užsieny leistos enciklopedijos.

Užsitemdė langus,
išsivirė kavos,
ir pradės jau skaityti.
Tik tų puslapių daug,
raidelės mažos,
laikas bėga,
o visko neapėmė —
reikia pelus išsijoti,
grūdus išsirankioti.
Vargas...

O laikrodžio švytuoklė švyst
ir nebėr minutėlės,
ir nebėr valandėlės,
ir naktelės nebėr...

Tik auštant Marelė suprato —
reikia išmokyti skaityti knygas,
kur prasmė ne tarp eilių slypi
o, kaip ant delno, aiškiai išklota...

Buvo laikai...
Tėvelis skerdžia nupenėtą meitelių,
prisikviečia kaimynų,
ir vėdais pavaišina,
ir kumpių,
ir skilandžiais, ir dešrom,
tik valgyk, kimšk, laižykis...

Dabar laikai nauji...
Kaune gyvenanti Marelė,
eilutę visą pusdienį išlaukusi
ir durų rankeną tepabučiavusi,
į laudies ūkio pasiekimų
parodą kulniuoją
pasiziūrėt, akis išplėtus,
į po stiklu beveik ranka pasiekiamus
tarybinės gamybos skilandžius ir dešras...

Marelė gyvena panašiai,
kaip aklas senis akordeonu groja.

Kartais pataiko,
užgauna pirštais baltus klavišus,
ir atsiliepia džergždami
akordeono surūdiję plaučiai.

Kitąkart nepataiko,
užgauna nebylę akordeono šerdį
ir... nieko...

Tik visada linksmai.

Toksa aklo senio grojimas,
toks ir Marelės gyvenimas.

Kaip užsiropštė Marelė taip aukštai,
kaip užsikabarojo,
ji ir pati negalėtų pasakyti.

Nebemato ji cirko žiūrovų akių,
nebegirdi plojimo ir juoko,
tik sukaupus jėgas
atsargiai
ant virvės
stato pavargusias kojas
mirties ar gyvybės šokiui.

(Iš Ateities leidyklos tik ką išleisto Eglės Juodvalkės poezijos rinkinio Pas ką žiedas žydi.)

Muzikos ir žodžio pilnatis

Pasikalbėjimas su kompozitoriumi Bruno Markaičiu jo naujos plokštelės "Pilnatis" pasirodymo proga

— Skelbiama, kad Lietuvių Bendruomenė 1984 m. sausio mėn. 15 d. Los Angeles miestie organizuoja Jūsų naujos muzikos plokštelės "Pilnatis" suiktuves. Ką klausytojas išgirs, grodamas šią plokštelę?

— Išgirs mano kūrinį siuitos formoje, parašytą vokalistų ir instrumentalistų ansambliui. Seniau siuita buvo instrumentinė kompozicija, jungianti šokių seriją. Šio šimtmečio muzikinėje raidoje siuitos forma vartojama gana laisvai; joje figūruoja instrumentiniai ir vokaliniai elementai įvairiuose sugrupavimuose. "Pilnatis", susidedanti iš šešių dalių parašyta penkiems solistams ir instrumentiniam ansambliui. Be vokalistų ir instrumentalistų, ypatingas vaidmuo ansamblyje skiriamas fortepionui. Žinoma, forma yra tik tam tikras kompozicinis planas, savos rūšies muzikinis žemėlapis, be kurio organinė kūrinio jungtis vargiai įmanoma. Gi ta organinė jungtis yra labai svarbi ir daugialypiam muzikinės minties vystymui, ir muzikinei kūrinio gyvybei.

— Jūsų siuitai pasirinktas pavadinimas "Pilnatis" priimena poeto Bernardo Brazdžionio "Poezijos pilnatį". Ar čia yra kokio nors giminystės su jo poezija?

— Manau, kad yra, nes jos siekia. Pagaliau, ir poetinį vaizdą bei žodį muzika sustiprina, išryškina, gal net papildo. Tą ypač gerai matome operoje. Be to, visą žodinį turinį ėmiau iš Brazdžionio poezijos aruodo. Kiekviena siuitos dalis remiasi poeto eilėraščiu. Pirmoji dalis: "Aš čia — gyva" (moterų trio); antroji: "Mozaika" (piano); trečioji: "Nemuno tėvynėje" (ansamblis); ketvirtoji: "Tu man buvai, tu man esi" (ansamblis); penktoji: "Valsas Miserer" (piano); šeštoji: "Lopšinė". Vadinasi, giminytė yra ne tik kūrybinė, ne tik tematinė. Kas svarbiau, aš ją matau panašiose nuotaikose ir emocijose.

— Kodėl, kurdamas šią siuitą, dėmėsi nukreipėte į Brazdžionio poeziją?

— Poeto Brazdžionio eilės pulsuoja gilia savo žemės meile ir, vietomis tiesiog mesianiška mistika, kuri — paradoksu rėmuose ir pranašo balsu — "šaukia tautą" kurti bei statyti savo ateitį kanciu ir viltimi. Gal todėl poeto emocijiniai pasažai yra tokie stiprūs, kad jie dažnai pažadina turtingą įkvėpimą, iš kurio išplaukia muzikinė mintis bei melodija, nuotaikos ir jausmai. Be to, dažnai jo eilės pilnos tyros lyrikos. Panašaus turumo lyrikos esu radęs ir ją panaudojęs savo muzikos kū-

riniams ir kitų poetų kūryboje, pvz., Jono Aisčio ("Nedvelk, vėjel", "Pastoralė", "Šilainė"), Kazio Bradūno ("Vilniaus varpai", "Sonatos ir fugos"), Henriko Nagio ("Lopšinė", "Vėjų šventė"), Vinco Joniko ("Ar tu man atleidi"), ir t. t.

— Muzikos kritikai dažnai Jus laiko naujoviškų kompozicijų kūrėju. Ar poeto Brazdžionio patriotikai nėra lemta sueiti į konfliktą su taip vadinama moderniaja muzika?

— Tiesa, "Pilnatis" siuitos harmoninėse priemonėse, ypač instrumentinėse įtarpose, yra tam tikro naujoviškumo. Ieškojau naujai skambančių akordų ir originalesnių akordų slinkčių. Tačiau išvėjos sąlygose, atseit, susiduriant su ribotu biudžetu, su reliatyviu vokalistų pajėgumu, kompozitoriui-dirigentui uždedami tam tikri panciai. Pridėk dar repetitijų stoką su apmokamais muzikantais, ir matai, ir girdi, kad kūrinio atlikimo kokybė sumenkėjo. Tai yra mūsų muzikinė vargo mokykla, prie kurios kompozitorius turi prisitaikyti, neretai pažabodamas ne tik savo vaizduotę, bet ir išradingumą. Paliečiant tariamo konflikto galimybę tarp patriotikos ir muzikos, tenka pasakyti štai kas: nors melodinė linija yra tradicinė, dažnokai atspindinti liaudies dainos dvasią, bet savotiškas naujoviškumas kompozicinėse priemonėse melodiją tiek atnaujina ir praturtina. Mano nuomone, konflikto nėra. Priešingai, poezija duoda muzikai sparnus.

— Kas sudaro Jūsų minėtą ansamblį, kuris atlieka "Pilnatį"?

— Visi ansamblio dalyviai kaliforniečiai, tiksliau pasakius, losangeliečiai: Birutė Dabšienė ir Stasė Pautienienė — sopranai; Janina Čekanauskienė — mezzosopranas; Antanas Pavašaris — tenoras ir Rimtautas Dabšys — bosas; pianistė — Raimonda Apeikytė. Instrumentinį ansamblį sudaro profesionalai instrumentalistai. Diriguojau aš pats.

— Kur padarytas plokštelės įrašymas?

— "Pilnatis" buvo įrašyta į juostą premjeros metu. Nuo koncerto iki paskatos plokštelę išleisti praėjo šiek tiek laiko. Tuo laikotarpiu man gimė naujų idėjų, ir jos buvo jungtos į naująją siuitos redakciją.

— O iš kur atėjo paskata plokštelei leisti?

— Iš Lietuvių Bendruomenės ir iš žmonių, kurie mėgsta mano muziką. Pamažu susidarė komitetas plokštelei leisti.

1983 m. gruodžio mėn. 16 d. Vilniuje mirė žymusis Nepriklausomybės laikotarpio ir vėliau okupacinio meto poetas Antanas Miškinis (g. 1905.1.29). Palaidotas Antakalnio kapinėse, Vilniuje.

NAUJI LEIDINIAI

• Istoriko kun. Vinco Valkevičiaus straipsnis "Toward a History of Lithuanian Immigrants to the United States" išspausdino *The Immigration History Newsletter*, leidžiamas Imigracijos istorijos draugijos JAV, 1983 m. lapkričio mėnesio numerio (vol. XV, no. 2). Autorius apžvelgia ligšiolinius šaltinius anglų kalba lietuvių imigracijos į Jungtines Amerikos Valstybes istorijai sudaryti ir nurodo žymesnes spragas.

Bibliografija pradedama bendro pobūdžio veikalais (nuo Šliupo iki Gimbutienės) apie lietuvių kilmę ir Lietuvos istoriją, toliau nurodoma, kur ligi šiol yra paskelbti įvairūs duomenys apie lietuvių imigraciją, sociologines Amerikos lietuvių analizės, memuarinė literatūra, lietuvių įnašo atski-

— Kartu su plokštele bus išleistas tam tikras kiekis ir "Pilnaties" kasetė. Tai beveik naujovė mūsų muzikiniam gyvenime. Ar atsirastų joms rinka?

— Toks buvo plokštelei leisti komiteto nusistatymas. Bet iš tikro ir kasetėms mūsų jau yra pareikalavimas. Daug kas turi modernią aparatūrą ir plokštelėms, ir kasetėms groti. Nemaža mūsų žmonių kasetėms groti gerą garso sistemą turi ir savo automobiliuose. Visa tai duoda pagrįstą vilčių, kad ir išlepto klausytojo ausis bus patenkinta, — pokalbį baigė mūsų kūrybingas kompozitorius Bruno Markaitis. J. KJ.

Rūtos Pakštaitės rečitalis

Jaunos mūsų solistės Rūtos Pakštaitės diplominis rečitalis įvyks šių metų sausio mėnesio 14 dieną, 8 v.v. De Paul universiteto Muzikos mokyklos koncertų salėje, 804 West Belden, Chicago, Ill. Rūta Pakštaitė praeitais metais keletą kartų koncertavo Chicago lietuviams — tai daug žadanti jauna dainininkė. Savo diplominiame rečitaliui yra pasirinkusi Debussy, De Falla, Dello Joio, Giannini, Mozarto, Rorem, Schuberto ir Westerbergo kūrinius. Jai akompanuos pianistas Kurt Westberg. Į rečitalį, į kurį įėjimas nemokamas, kviečiama visuomenė.

Rūta Pakštaitė

Chicagos teatruose Operetė "Iolanthe"

Pirmą kartą Chicagoje, o gal ir visame pasaulyje, susiorganizavo teatro grupė, kuri pasiryžo per vieną sezoną pastatyti visas — keturiolika Gilbert-Sullivan operetė. Trupės vardas: The Chicago Gilbert and Sullivan Series, o jų teatras Dearborn Theatre, 720 S. Dearborn, Chicagos pietuose, tik šį sezoną pradėjęs veikti. Organizatorė — Karen Blank, steigėja Du Page Mid-America operos, koncertavusi JAV ir Europoje, bei televizijoje. Šio teatro vedėjas — George Pendill, dainavęs įvairiuose pastatymuose Europoje, JAV, Kanadoje. Daug išradingumo, kiekvieną sceną rūpestingai suplanuodamas, parodo režisierius Michael Hildebrand, lavinąs Southern California universitete, režisavęs University of Chicago Court teatro pastatymus.

Šio teatro septintoji operetė — "Iolanthe", scenoje nuo gruodžio 29 iki sausio 8 d. imtinai. Jos turinys mitologinis, iš fejų mėlės su žmonėmis. Veikalas labai spalvingas, palydimas orkestro, susidedančio iš styginių, pučiamųjų bei mušamųjų instrumentų, jungus ir fortepiono. Gausu baleto, solo, duetų bei vyrų ir moterų chorų dainų. Vyrų profesionalai aktorai, įgudę ne vien vaidyboje, bet stiprių balsų solistai bei daugelis baleto šokėjų. "Iolanthes" vaidmenį Barbara Landis — daili, išvysti Floridos operoje. Aktorių pasirošimas scenai — ne eilinis. Jil Diedra Goodman su magistro laipsniu iš Chicagos universiteto (jdomu, kad dienomis ji dirba investavimų vadovybėje American National banke). Ellie Placenza — baigusi Barat kolegiją, atėjusi iš American konservatorijos. Cathi Rogers baigusi teatro studijas ir prancūzų kalbą Loyola universitete. Sharon Smith su laipsniu iš teatro srities, gautu Bradley universitete. Mary Lou Gibson turi filosofijos doktoratą.

• Naujoji viltis nr. 16 (1983). Politikos ir kultūros žurnalas, leidžiamas Lietuvių Studentų Tautininkų korporacijos Neo-Lithuania ir Amerikos Lietuvių Tautinės sąjungos. Redakcinė kolegija: Aleksas Laikūnas, Bronius Nemickas, Mečys Valiukėnas. Redakcijos adresas: 935 Beverly Road, Cleveland Hts., Ohio 44121. Administracija: Bronius Kasakaitis, 7150 S. Spaulding Ave., Chicago, IL 60629. Šio numerio kaina — 5 dol.

Šio numerio straipsniai: Vytas Alantas, "Lietuviškojo nacionalizmo pavirsmiai", Algirdas Budreckis, "Aušra pradėjo naują epochą", Antanas Diržys, "Tomas Juozapas-Kazimieras Vaitgantas", Bronius Nemickas, "Europos parlamento vaidmuo Europos bendruomenėje, Martynas Gelžinis, "Klaipėdos krašto politinė istorija", Jurgis Gliuda, "Amerikinės Lietuvos knygyną 1909 metais atlankius", Leonardas Dargis, "Okupuotoji Lietuva daugiau engiama", Eglė Juodvalkė, "Lietuva bus laisva ir savarankiška", Bronius Nemickas, "Jaltos konferencijos dokumentacija". Išskirtinai įdomus ir svarbus istoriko Juozo Jakšto straipsnis "Irodinėjama, kas neįrodoma", aptariantis 1978 metais išleistą sovietinių pabaltiečių istorikų veikalą *Socialistinės revoliucijos 1940 metais Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje*. Spausdinamas Eglės Juodvalkės eilėraštis. Knygų skyriuje recenzuojami romanai: Kazimiero Barėno *Beragio ožio metai* (Chicago: Ateitis, 1982) ir Anatolijaus Kairo *Kelionė į Vilnių* (Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1983).

Lietuviškų plakatų paroda Čiurlionio galerijoje

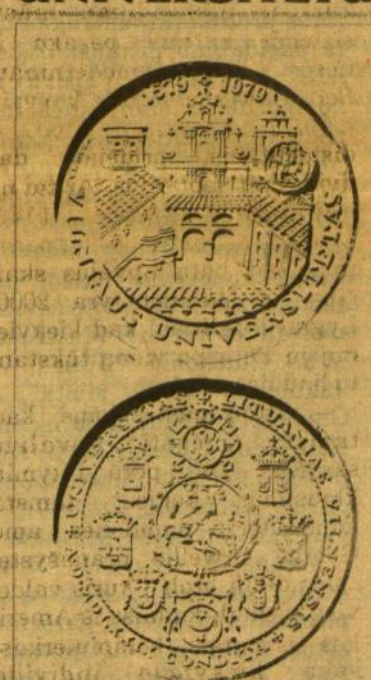
Amerikos pasaulyje labai daug gabių meno jėgų dirba komercini darbu. Į komercinį meną dažnai žiūrime, kaip į meną be sielos, meną grynai pagal užsakymą. Iš tikrųjų ši meno šaka yra labai sunki, daug talento reikalaujanti. Komercinis menininkas turi sugebėti labai ribotuose rėmuose išlieti savo sielą, parodyti savo kūrybingumą, patenkinti savo viršininką, pasiekti įvairių lygių žmonių ir parduoti produktą.

Nors plakatai paprastai turi gilesnį pagrindą negu dauguma komercinio meno gaminių, juos vistiek galime laikyti šio meno dalimi. Lietuvių pasaulyje jie tikrai yra mūsų kultūrinio gyvenimo veidrodys. Dėl to su dideliu įdomumu laukiame plakatų parodos, kuri įvyks Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, nuo penktadienio, sausio 13 d. iki sekmadienio sausio 29 d.

Parodos apimtis plati. Bus daug stiprių menininkų plakatų, sukurtų Amerikoje, Lietuvoje. Bus ir istorinis plakatų skyrius. Parodos atidarymas įvyks penktadienį, sausio 13 d. 7.30 v.v. Per parodos atidarymą su plakatų menu supažindins dail. A. Kurauskas, mūsų pasižymėjęs grafikas, iliustratorius, o Amerikos pasaulyje stiprus komercinis dailininkas. Tai pirmoji tokio pobūdžio ir apimties paroda Amerikoje — tikimasi, kad ji sužadins visų susidomėjimą.

400th ANNIVERSARY OF VILNIUS UNIVERSITY, LITHUANIA 1579-1979

400 METŲ VILNIAUS UNIVERSITETUI

Iš ruošiamos lietuviškų plakatų parodos — Vinco Luko plakatas.

• Aidai nr. 5 (1983 rugsėjis-spalis). Kultūros žurnalas, leidžiamas kas du mėnesiai Tėvų pranciškonų, 361 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207. Redakcija: dr. Leonardas Andriejus, OFM, kun. dr. Kęstutis Trinfakas, Vytautas Volertas. Pagalba daili — Viktoras Vizgirda, Administruoja, T. Benvenutas Ramanaukas, OFM. Metinė prenumerata — 15 dol., atskiras numeris — 2.50 dol.

Numeryje istorikas J. Jakšto svarsto Antano Maceinos veikalą *Asmuo ir istorija* tezes apie istorikumo samonę ir išsivio statusą ryšium su savąja tauta, priedamas kiek skirtingų išvadų. Leonardas Dargis aiškina pasitulos ūkio teoriją ir dabartinę jai taikomą kritiką. Stasys Santvaras prisimena šiais metais mirusį Nepriklausomos Lietuvos kultūrininką Juozą Keluotį. Alf. Šesplaukis žvelgia į šio šimtmečio vokiečius, austrus ir šveicarus rašytojus — krikščioniškosios Vakarų literatūros atstovus.

Kūrybos puslapiuose spausdinami Jono Juškačio eilėraščiai ir antroji dalis Aušros Sluckaitės-Jurašienės pjesės „Didysis dykvietės žaidimas“.

1979m. Spalio 21d. 4 val.

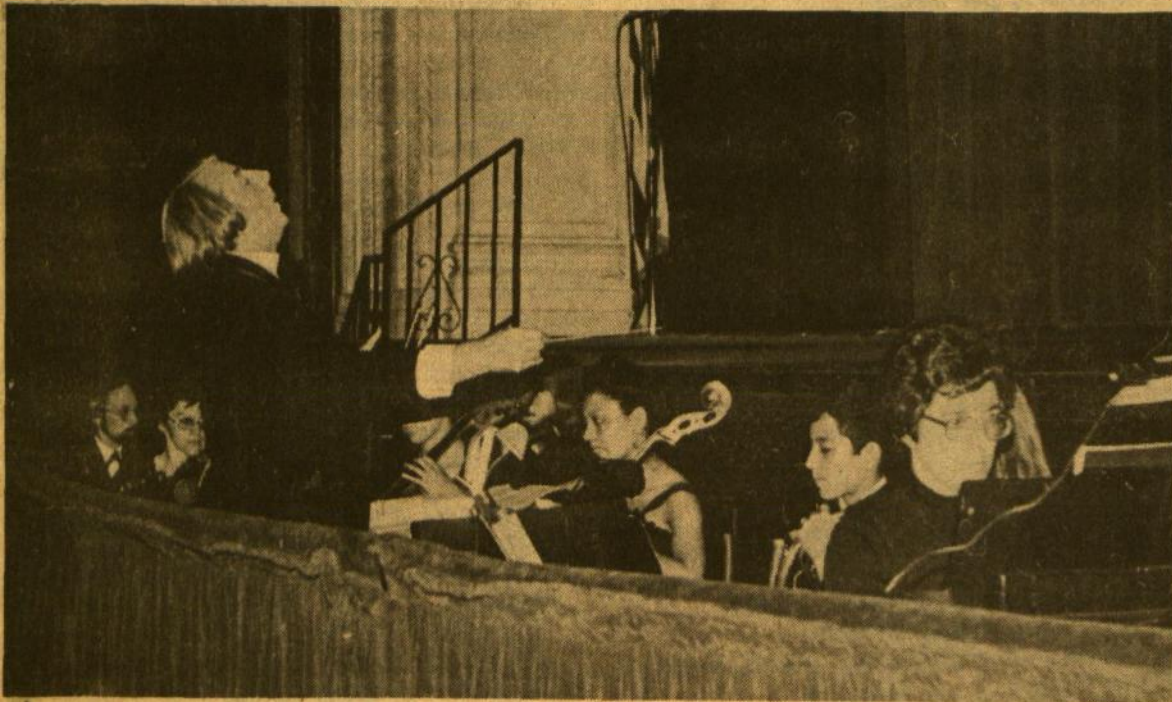
Jaunimo Centre Chicagoje

Programoje: K. Bradūnas M. Katiliškis O. Millašius V. Žilinskaitė

JONO KELEČIAUS REČITALIS

Iš ruošiamos lietuviškų plakatų parodos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje — Vinco Luko plakatas.

Bruno Markaitis, Jėzuitas ir kompozitorius, Wilshire-Ebell teatre, Los Angeles, diriguoja savo kūrinį „Sonatos ir fugos“ (Kazio Bradūno žodžiais).